

УДК 392/394:94(477.41)«2022/2025»:930.1/2

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.61.2025.347319>

К. М. Бех

ORCID: 0000-0002-6779-623X

*Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*

О. М. Головко

ORCID: 0000-0002-0270-6715

*Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*

О. В. Дедуш

ORCID: 0000-0003-1040-2241

*Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України*

K. Bekh

*M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology,
National Academy of Sciences of Ukraine*

O. Holovko

*M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology,
National Academy of Sciences of Ukraine*

O. Diedush

*M. Rylskiy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology,
National Academy of Sciences of Ukraine*

ВОЄННЕ ПОВСЯКДЕННЯ МЕШКАНЦІВ КИЇВЩИНИ 2022–2025 РОКІВ: ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

*The Wartime Everyday Life of the Residents of Kyiv Region
in 2022–2025: Formation of a Corpus of Historical Sources
and Historiography*

Статтю присвячено аналізу наукових, документальних і громадських ініціатив, що стосуються вивчення воєнного повсякдення мешканців Київської обл. у період повномасштабної російсько-української війни. Автори розглядають ключові напрями фіксації воєнного досвіду: від спонтанних оповідей до цілеспрямованих наукових досліджень, етнографічних експедицій, створення архівних фондів, цифрових платформ усної історії та публікацій різних жанрів — від щоденників і мемуарів до художньо-документальної прози та журналістики. Зокрема, приділено увагу діяльності Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН

України, Державного архіву Київської області, Архівного відділу Бучанської міськради, а також напрацюванням інших наукових інституцій та проєктів громадських активістів, зокрема «Documenting Ukraine», «Жива історія» тощо. В науковій розвідці систематизовано історичні джерела, що фіксують досвід цивільного населення в умовах окупації, бойових дій, повітряних загроз, блекаутів та життя в тилу загалом. Розглянуто як дослідницькі роботи професійних істориків, етнологів і фольклористів, так і репортажі журналістів та художньо-документальні праці на основі реальних подій (книги С. Куліди, О. Карі, О. Михеда, Є. Подобної, Б. Логвиненка та ін.). Значне місце у статті займає осмислення ролі культурного ландшафту (наприклад, Ірпня, Києва, Фастова) як простору спротиву, нових форм солідарності та взаємодопомоги, а також волонтерських, релігійних та родинних практик в умовах війни. Автори підкреслюють важливість збереження голосів очевидців і формування корпусу джерел для подальших міждисциплінарних студій, водночас зазначаючи, що нинішні дослідження поки що фрагментарні та переважно емпіричні. В підсумку, акцент зроблено на необхідності методологічного осмислення наявного масиву даних, залучення польової етнографії, порівняльних підходів та розробки концептуальних рамок для подальших ґрунтовних досліджень воєнного повсякдення Київщини.

Ключові слова: воєнне повсякдення, усноісторичні дослідження, документування війни, побут сучасних українців, російсько-українська війна, російська тимчасова окупація Київщини.

This article analyses scientific, documentary, and public initiatives related to studying the military everyday life of Kyiv region residents during the full-scale Russian-Ukrainian war. The authors examine key areas of documenting wartime experience: from spontaneous narratives to focused scientific research, ethnographic expeditions, archival collection creation, digital oral history platforms, and publications across various genres—from diaries and memoirs to literary-documentary fiction and journalism. Particular attention is devoted to the activities of the M. Rylskyy Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the State Archives of Kyiv Region, the Archival Department of Bucha City Council, and the work of other scientific institutions and civil society activist projects, including «Documenting Ukraine», «Living History», and others. The research systematizes historical sources documenting civilian experiences under occupation, during hostilities, amid air threats and blackouts, and in the rear more generally. It considers research by professional historians, ethnologists, and folklorists, as well as journalists' reports and artistic-documentary works based on actual events (books by S. Kulida, O. Kari, O. Mykheda, Ye. Podobna, B. Lohvynenko, among others). The role of the cultural landscape (e.g., Irpin, Kyiv, Fastiv) as a space of resist-

ance, new forms of solidarity and mutual assistance, and volunteer, religious, and family practices during wartime occupies a significant place in the article. The authors emphasise the importance of preserving eyewitness testimonies and building a corpus of sources for further interdisciplinary research, while noting that current scholarship remains fragmentary and predominantly empirical. In conclusion, emphasis is placed on the necessary methodological interpretation of available data, the application of field ethnography and comparative approaches, and the development of a conceptual framework for further in-depth research on wartime everyday life in Kyiv region.

Keywords: wartime everyday life, oral history research, war documentation, contemporary Ukrainian lifestyle, Russian-Ukrainian war, Russian temporary occupation of Kyiv region.

Повномасштабне вторгнення росіян в Україну стало черговою трагедією, пов'язаною з їхніми імперіалістичними планами. Але суттєвою відмінністю від інших подібних російських злочинів проти українців стало достатнє їхнє документування. Спочатку воєнні події фіксувалися хаотично й здебільшого у відео- та фотозйомці. Текстові відомості з'являлись у постах соцмереж, які, попри емоційно-оціночну складову, стали першими нарративними матеріалами в цій сфері. Далі документування досвідів очевидців стало безпосередньою метою архівних, бібліотечних, громадських і наукових ініціатив. Вітчизняні та зарубіжні вчені розпочали ретельно фіксувати воєнне повсякдення шляхом включених спостережень і записів спогадів очевидців. У результаті такого осмислення джерельних даних з'явилася низка дослідницьких публікацій. Так за роки нинішнього етапу російсько-української війни постала значна джерельно-історіографічна база. Зокрема, активне зростання наукового висвітлення зараз спостерігаємо в тематиці повсякдення жителів Київщини за умов російсько-української війни.

Метою цієї статті є розглянути внесок дослідників у документування та публікацію історичної джерельної бази, зафіксованої від мешканців Київської обл., а також проаналізувати відповідний історіографічний доробок, який учені створили в 2022–2025 рр. *Наукова новизна* розвідки полягає в першій спробі комплексно розглянути основний масив історичних джерел, публіцистичних і наукових праць, що віддзеркалюють сучасні аспекти життя мешканців Київщини за екстремальних обставин.

Для досягнення зазначених дослідницьких цілей застосовано загальнонаукову *методологічну основу* — принципи системного підходу, аналізу, синтезу й узагальнення. Методи аналізу та синтезу використано під час пошуку, відбору й розгляду рівня інформативності історичних джерел і наукових праць із заявленої дослідницької проблематики. За допомогою методу узагальнення їх було осмислено. Системний підхід дав змогу згрупува-

ти відібрані та вивчені джерела й публікації за формами репрезентації матеріалів та внутрішньотематичною спрямованістю, розглянути їх як вагомий напрацювання в формуванні джерельно-історіографічного корпусу, що відзеркалює повномасштабний етап сучасної російсько-української війни.

Статтю підготовлено в ході виконання наукового проєкту НАН України «Сучасне воєнне повсякдення громад Київщини: культурно-антропологічний вимір» (державний реєстраційний номер: 0124U002320), що реалізується у межах грантів НАН України дослідницьким лабораторіям / групам молодих учених НАН України для досліджень за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки у 2024–2025 рр.

Вагомий внесок у документування воєнних реалій на Київщині за останні три роки зробили архівні установи. Серед таких ініціатив варто згадати про формування колекції документів російсько-української війни в Державному архіві Київської області (Держархів Київської обл.)¹ як частини глобальнішого проєкту, що функціонує в усіх установах системи Державної архівної служби України. Власне посилена робота співробітників Держархіву Київської обл. з оцифрування архівних фондів стала одним із важливих феноменів воєнного повсякдення, який зберігає історію, зафіксовану в документах, що її росія вже намагається переписати, особливо на окупованих територіях. Подібне цілеспрямовано робить Архівний відділ Бучанської міської ради Київської області, працівники якого ініціювали збір різних типів документів (у т. ч. особистих спогадів і щоденників) про російську збройну агресію в Бучанській громаді в період окупації, а також нагромадження відомостей про відродження регіону після його звільнення². Власну ініціативу з документування російсько-української війни реалізує Державний архів Львівської області, що збирає спогади цивільного населення потерпілих регіонів України, зокрема Київщини³.

З початком повномасштабного російського вторгнення Департамент культури та туризму Київської обласної військової адміністрації (КОВА) визначив нові вектори діяльності бібліотек регіону. Одним із ключових напрямів функціонування цих установ також стало збирання та забезпечення відкритого доступу до свідчень учасників і очевидців російсько-української війни (Рибальська, А. 2023). З метою вивчення трансформацій сімейної обрядовості в умовах сучасних викликів, особливо на Київщині, були підготовлені вебліографічні добірки «Свідчення очевидців подій війни росії проти України», розміщені на сайті Національної історичної бібліотеки України. У розділах цих матеріалів представлено чимало щоденникових записів, інтерв'ю та спо-

¹ Колекція документів російсько-української війни на Київщині // Каталог документальних ініціатив. URL: <https://surl.li/blbnqk>

² Архівний відділ Бучанської міської ради Київської області. URL: <https://lnk.ua/1V9Y9QOVg>

³ «Повномасштабне вторгнення рф в Україні (Львівський архів)». Каталог документальних ініціатив. URL: <https://surl.li/rtytrg>

гадів, частина з яких розкриває теми, пов'язані з сучасним родинним життям¹. Важливим джерелом виступають також воєнні хроніки, які створили діти в формі есе та поетичних творів — результат ініціативи Київської обласної бібліотеки для дітей у межах проєкту «Сила слова»².

Вагомим сегментом із документування подій російсько-української війни на Київщині є ініціативи різних активістів, аматорів-збирачів та фахівців із усної історії, громадських і волонтерських організацій, приватних фондів тощо. Нерідко подібні проєкти в Україні реалізуються за підтримки міжнародних грантових програм, рідше — державного фінансування. В цьому плані серед проєктів, що документували воєнні досвіди мешканців громад Київщини, потрібно згадати про ініціативу Є. Ворожейкіна³, яка реалізовувалась у межах гранту «Documenting Ukraine» від Інституту гуманітарних наук (м. Відень, Австрія). У дослідженні було використано метод глибинного інтерв'ю та підхід особистісно-орієнтованої етнографії для збору інформації про суб'єктивний досвід, відчуття й думки людей. Інтерв'юваннями були охоплені ті люди, які перебували на тимчасово окупованих територіях, проживали в одному місті весь час, або ж виїжджали в інші області України чи за кордон. Зосібна, частину свідчень зібрано від очевидців тимчасової російської окупації Київщини.

Серед подібних масштабних цифрових проєктів документування є також платформа «Свідок»⁴ — електронний воєнний щоденник. Цей ресурс має широкий функціонал: тут можна не лише поділитися власними спогадами про пережите (зокрема й анонімно), а й ознайомитися з численними історіями очевидців воєнних подій. Значну частину розповідей присвячено подіям у Київській обл. — зокрема, темам виживання під час окупації, відновлення життя після деокупації, а також викликам, що постають перед родинами у повсякденному житті під час воєнного стану. Ці свідчення, зафіксовані від першої особи, становлять цінний матеріал для наукового аналізу, бо віддзеркалюють особисту позицію й емоційну реакцію авторів на суспільно-культурні виклики війни. Ініціатори та розробники підкреслюють, що платформа працює відповідно до міжнародних стандартів, гарантує захист інформації та безпеку свідків, а також зберігає зібрані матеріали для подальшого використання у правосудді як на рівні українського законодавства, так і в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі⁵.

¹ Свідчення очевидців подій війни росії проти України (розповіді, спогади, щоденники за матеріалами ЗМІ): вебліографічні матеріали. URL: https://nibu.kyiv.ua/svidch_ocheyvyd/v6/

² Київська обласна бібліотека для дітей. URL: <https://surl.li/rliuwmm>

³ «Життя під час війни: аудіовізуальний досвід». Каталог документальних ініціатив. URL: <https://surl.lu/dnjdet>

⁴ Свідок. Історія від кожного українця. URL: <https://svidok.org/>

⁵ Офіційний портал Києва. В Україні діє платформа збору свідчень про російські воєнні злочини. URL: <https://surl.li/xjftnv>

Варто виділити також джерельну ініціативу дослідниці О. Стяжкіної¹, реалізація якої спрямована на опис подій, що охоплюють фронт, прифронтові території, історії з окупованих міст, а також міст, які постраждали внаслідок ракетних обстрілів. Значна частина зафіксованих матеріалів стосується м. Києва та щоденного пережиття війни: побутові описи, розповіді про стратегії виживання в умовах блекаутів, оповідання про тварин, історії зі шкільного життя дітей, розмови в чергах та у волонтерських центрах тощо.

Свідчення очевидців російської окупації Київщини також розміщені в загальнодоступному цифровому архіві дослідницької ініціативи «Локальна історія» під назвою «Жива історія: онлайн-архів усноісторичних та візуальних джерел»². Наведені аудіо- та відеоінтерв'ю зафіксували в травні 2022 р. дослідники «Локальної історії» спільно з Центром дослідження українсько-польсько-словацького прикордоння Українського Католицького університету (м. Львів) у ході експедиції теренами Бучанського району Київської обл. через місяць після того, як Сили оборони України звільнили ці території.

В результаті було записано 43 усноісторичних інтерв'ю з 57-ма місцевими мешканцями у 10 населених пунктах (Пуківський, Ю. 2023, с. 74).

Зауважимо, що саме функціонування таких електронних платформ із відкритим доступом сприятиме викриттю порушень законів і звичаїв ведення війни, спотворення історичних фактів, а також подальшому притягненню до відповідальності представників РФ на державному рівні.

Важливими джерелами для розуміння розвитку подій під час окупації Київщини, їхнього впливу на повсякдення мешканців регіону є т. зв. щоденники воєнного часу. Одним із таких видань є книга С. Куліди (Куліда, С. 2022). Автор подає регулярну хроніку того, що чує, бачить, відчуває, передає перипетії з власного життя в окупації у м. Бучі до евакуації та виїзду за кордон. Збіркою щоденникових свідчень є ще одна праця-хроніка С. Куліди (Куліда, С. 2023), де вміщені спогади мешканців м. Бучі, їхні щоденники, нариси про злочини російських окупантів. Особистим воєнним щоденником, написаним у літературно-художньому стилі, є книга О. Карі (Карі, О. 2022). В ній авторка детально описує власні будні російського вторгнення, проведені й пережиті в м. Києві, уважно спостерігає за тим, як змінюється життя у столиці в умовах воєнного часу, в період окупації Київщини та незадовго після її звільнення. Письменниця Є. Кононенко здійснила художньо-літературну інтерпретацію власних спогадів про пережиття найдраматичніших подій оборони столиці в романі «Той божевільний рік» (Кононенко, Є. 2023).

Частково персональним щоденником війни можна вважати також працю О. Михеда, в якій він через призму особистих рефлексій, свідчень близь-

¹ «Щоденник «Київ. Кожного дня довгого лютого» // Каталог документальних ініціатив. URL: <https://surl.li/akmzfo>

² Жива історія: Онлайн-архів усноісторичних та візуальних джерел // Локальна історія. URL: <https://surl.lt/pvxmlp>

ких людей, різних коротких історій розповідає про повномасштабне російське вторгнення на територію України (Михед, О. 2023). Автор до переходу ворожої збройної агресії в повномасштабну форму жив у с-щі Гостомель, а його батьки незадовго до того оселились у м. Бучі Київської обл. Тому в персональних долях дійових осіб цієї книги віддзеркалене воєнне повсякдення населення Київщини того періоду. Одним із найбільш плідних і популярних у наш час є жанр документальної журналістики, спрямований на осягнення важких сторінок історії повномасштабної російської інтервенції в Україну з оптики осіб, нерідко наближених до основних подій війни — журналістів, репортажистів, кореспондентів, а також письменників. Ґрунтовною документально-публіцистичною працею є видання Ю. Бережко-Камінської й А. Багірової, де містяться інтерв'ю з очевидцями російського вторгнення, які походять із різних населених пунктів України (і з Київщини зокрема), а також з українцями за кордоном, світлини з місць подій російсько-української війни, доповнені історичними хроніками (Бережко-Камінська, Ю. & Багірова, А. 2023).

В документально-публіцистичному жанрі також укладено видання В. Покатіс «Незламні» (Покатіс, В. 2023), до якого ввійшли 30 історій жінок — військовослужбовиць, парамедикинь, волонтерок, засновниць благодійних фондів і притулків, адвокаток. Ця збірка розповідає про силу й витривалість українських жінок, про їхню єдність, про моральну напругу в момент, коли доводиться залишати дім заради порятунку родини, а згодом — і всієї країни. Авторка висвітлює ті якості, які українки відкрили в собі після початку війни, їхню допомогу армії та прагнення відбудувувати державу. Дослідницька увага зосереджується й на мешканках Київщини зосібна. Тематика жіночих досвідів життя у столиці часів повномасштабної російсько-української війни продовжується у збірці свідчень, яку уклала М. Іванцова (Іванцова, М. 2023).

Неабияку вагу для документування та подальшого наукового осмислення подій російсько-української війни мають збірники свідчень у двох книгах «Живі історії війни», упорядницею яких є О. Феценко. У першій книзі вміщено рефлексії та спогади про пережиті події окупації мешканців Бородянської громади в Київській обл. (Феценко, О. 2022). У другому виданні представлено свідчення очевидців російської збройної агресії не лише на теренах Київщини (Бородянська, Іванківська, Макарівська, Немішаївська громади), а й поза нею — у кількох великих містах України (Феценко, О. 2023а).

Іншим цінним джерельним збірником, підготовленим у межах проєкту «Живі історії війни» (автор і керівник — О. Феценко), є книга «Пам'ять душі. Іванківщина» (Феценко, О. 2023б). У цьому документально-художньому виданні зібрано 34 життєві історії цивільних людей, які пережили окупа-

цію та стали свідками подій, пов'язаних з російською агресією на території Іванківської громади Київської обл.

Вагомим документальним свідченням російсько-української війни є також праця П. Смовжа, що є збіркою нарисів і світлин про події тимчасової окупації півночі Київської обл., поведінку людей в екстремальних умовах (Смовж, П. 2023). Книга містить інформацію про мешканців Іванківської селищної громади, які віддали життя за волю й незалежність рідної землі, тих воїнів Збройних Сил України, які полягли на полі бою на території цієї громади. Досить інформативним є також видання «Буремна весна... Розстріляні мрії... 33 дні незламності», яке уклала В. Шеремета, присвячене висвітленню реалій воєнного повсякдення мешканців Макарівської громади на Київщині (Шеремета, В. 2025). До цієї групи праць можна віднести також книги Є. Подобної. Робота «Міста живих, міста мертвих. Історії війни у Бучі та Ірпені» (Подобна, Є. 2023) містить спогади й рефлексії про окупацію, записані від різних осіб, які життєвими історіями репрезентують важливі локації у містах Бучі та Ірпені, селищі Гостомель, де відбувалися найдраматичніші та найтрагічніші події російського вторгнення. Книга «Її війна» (Подобна, Є. 2024) присвячена жінкам — військовим, медикам, волонтеркам, внутрішньо переміщеним особам, журналісткам, які пройшли полон або чекають на звільнення з полону близьких, тим, які зазнали неправних втрат під час відкритого російського вторгнення. У книзі вміщено спогади та рефлексії на події війни у м. Києві, с-щі Гостомелі, м. Ірпені, на Бориспільщині, передано незламність і силу духу кожної з героїнь кризь призму драм і трагедій у їхньому особистому й професійному житті.

Схожою за змістом до першої згаданої книги Є. Подобної є збірка споминів про воєнне повсякдення Д. Бури та Є. Подобної. Авторки видання висвітлили перші дні повномасштабного російського вторгнення та розгортання подальших воєнних подій у різних кутках України, зокрема в населених пунктах Київщини: м. Києві, м. Ірпені, м. Бучі, с-щі Бородянка, с-щі Гостомель, с. Здвизівка тощо (Бура, Д. & Подобна, Є. 2022).

Поетапне звільнення українських територій від присутності російських військ віддзеркалене у книзі Б. Логвиненка (Логвиненко, Б. 2023). У ній вміщено репортажі автора видання про поїздки у квітні — листопаді 2022 р. деокупованими областями України, а також територіями, що були на межі окупації й дуже постраждали від бойових дій. Праця зосереджена на фіксації трагедій війни й водночас на прикладах хороброго опору українців — військових, співробітників поліції, волонтерів, партизанів і звичайних місцевих мешканців, які пережили окупацію. Частина воєнних досвідів автор зафіксував у населених пунктах Київщини, зокрема в с-щі Іванків, сс. Козаровичі, Демидів, Кухарі, с-щі Гостомель, містах Бучі, Ірпені, власне, з яких у книзі й розпочинається хроніка звільнення українських земель.

Вагоме місце посеред усього різноманіття наукової та науково-популярної літератури воєнного сьогодення посідають літературно-документальні видання. До таких, зокрема, можна віднести книгу О. Воробйової, до якої ввійшли нариси, роздуми, свідчення про трагічні події в Бучанському районі Київської обл. під час вторгнення російських військ на територію України (Воробйова, О. 2023). У книзі висвітлено життєві історії мешканців м. Бучі та населених пунктів Бучанського району, що пережили неоправдані втрати під час окупації міста. Всі персональні розповіді підкріплені світлинами з родинних архівів. В основі ґрунтовної праці П. Щербини — реалії розгортання драматичних подій оборони м. Ірпеня від російських окупантів, зафіксовані в низці репортажного типу спогадів безпосередніх її учасників (Щербина, П. 2022). У формі воєнно-документальної хроніки з численними фотовізуальними джерелами також побудовано книгу П. Проскочила «Східна брама», присвячену руху опору на Броварщині та перебігу операцій із визволення краю від рашистів (Проскочило, П. 2023).

Російська збройна інтервенція в Україну стала резонансним явищем для всього світу, тому одразу після ворожого вторгнення сюди почали прибувати іноземні журналісти та кореспонденти. Деякі з них, як-от британський кореспондент газети «The Guardian» Л. Гардінг, якраз перебували в м. Києві 24 лютого 2022 р. Цей іноземний журналіст від перших днів повномасштабної війни спілкувався з українцями, їздив у гарячі точки збройного протистояння, фіксував свідчення й описував події, щоб показати світові звірства російських окупантів в Україні. Результатом його роботи за цей період стала книга «Invasion. Russia's Bloody War and Ukraine's Fight for Survival», перекладена українською мовою (Гардінг, Л. 2023).

Вагомим академічним внеском у документування воєнних злочинів росіян в Україні стала поява 12 тому корпусу експедиційних джерел «Етнографічний образ сучасної України», що має назву «Культура повсякдення часів російсько-української війни» (Скрипник, Г. 2024). Цей масштабний науково-видавничий проєкт, який зніціювала і координувала академік НАН України Ганна Скрипник, багатолітня очільниця Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології (ІМФЕ) ім. М. Т. Рильського НАН України (м. Київ). До роботи над виданням були залучені не лише вчені-народознавці Інституту (серед них — О. Таран та І. Коваль-Фучило — укладачі вміщених у книзі оповідей та автоетнографічних рефлексій), а й дослідницькі колективи вітчизняних закладів освіти, волонтери й громадські активісти. В окремому розділі цього ґрунтовного джерельного збірника наведено усноісторичні матеріали періоду російсько-української війни саме з Київщини, що їх зафіксували професійні етнологи О. Таран, Л. Іваневич, Л. Боса, О. Босий, Л. Пономар, В. Балужок, К. Бех, М. Бех, М. Олійник, О. Дедуш, а також численні кореспонденти на місцях.

Відзначимо, що документування реалій повсякдення часів російсько-української війни, яке розпочав науковий колектив ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, все більше переходить у наукове осмислення зафіксованих явищ, академічні вчені роблять спроби помістити їх у певні концептуально-методологічні рамки й дослідницькі інтерпретації. Зафіксовані методами польової етнографії та усної історії емпіричні дані, спершу висвітлені в низці наукових статей, зараз лягають в основу аналітичних розділів колективних праць.

Наприклад, у статтях народознавиці Л. Пономар на базі свідчень респондентів було розкрито світоглядно-психологічні та ментальні характеристики українців і росіян-окупантів, проаналізовано форми колективної взаємодопомоги й практики життєзабезпечення мешканців Бишівської громади Київської обл. Авторці вдалося зафіксувати цінні рефлексії порівняльного досвіду сучасних воєнних подій та часів Другої світової війни, пам'ять про яку зберігає місцевий культурний ландшафт сіл Яблунівка й Перевіз (Пономар, Л. 2022; Пономар, Л. 2023; Пономар, Л. 2024). Розвідки цієї вченої багаті на широкі усноісторичні фіксації колективних стратегій виживання та підтримки Збройних Сил України, що ще більше актуалізує їх значення у світлі загальнонаціональної активності з документування війни.

В роботі етнолога В. Балушка простежено приклади волонтерської активності й згуртованості у м. Фастові та довколишніх громадах, що базується на різних формах підприємницької діяльності (Балушок, В. 2023а). Зафіксованими ретельними спостереженнями автор доводить, що з початком широкомасштабної фази російсько-української війни волонтерський рух у Фастівському регіоні суттєво активізувався та розширився, у нього включились як місцеві благодійні організації та релігійні громади, так і різнопрофільні підприємства.

В публікації дослідниці К. Бех «Весілля в умовах війни як складова сучасної етнокультури українців» (Бех, К. 2022) підкреслюється суттєве скорочення традиційного весільного обрядового комплексу, що супроводжується виникненням нових форм укладення шлюбу. Зокрема, йдеться про спрощену процедуру, яку дозволено офіційними документами, та можливість реєструвати шлюб безпосередньо в прифронтових і фронтових районах. Окрему увагу приділено появі нової весільної атрибутики, яка набуває патріотичного змісту навіть у межах камерних родинних свят. У статті також акцентується на трансформації ролі сучасної жінки та формуванні нового образу військового або військової в умовах воєнного часу.

Ця ж авторка підготувала іншу статтю «Сімейна обрядовість у реаліях сучасної Київщини: історіографічний огляд та перспективи вивчення» (Бех, К. 2024), де зроблено історіографічний огляд джерельної бази зібраних свідчень очевидців, документальних збірок, електронних плат-

форм і публікацій, що висвітлюють особливості сучасного сімейного життя та обрядових практик на Київщині. У роботі підкреслено значення сімейної обрядовості як важливого чинника патріотичного виховання молоді, адже родинна традиція не лише відтворює культурну пам'ять, а й формує активну громадянську позицію, сприяє консолідації суспільства в умовах викликів воєнного часу. Увагу приділено також змінам у гендерних ролях у сім'ї, зростанню відповідальності жінок у збереженні традицій та підтримці родинного укладу.

Зміни у релігійному житті українських родин, в їхніх обрядових та громадсько-релігійних практиках віддзеркалено в публікації дослідниці Г. Бондаренко — завідувачки відділу «Український етнологічний центр» ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України (Бондаренко, Г. 2024). Сучасні практики поховання та вшанування загиблих ґрунтовно висвітлює у статтях О. Таран — ще одна співробітниця вказаного наукового підрозділу. В її наукових розвідках (Таран, О. 2023а; Таран, О. 2023b) є чимало матеріалів, що віддзеркалюють особливості цих ритуалів саме на Київщині. Авторка підкреслює, що загалом у поховальних обрядах зросла роль громад у вшануванні загиблих. Також дослідниця на матеріалах із зазначеного регіону будує розгляд тематики мортальних практик у родинах за екстремальних умов оточеного та прифронтового міста (Таран, О. 2024).

Науковець цієї ж установи О. Коломийчук розглянув міжконфесійну взаємодію в просторі Ірпня як вияв активної соціальної взаємодопомоги та сповідання гуманістичних ідеалів під час тимчасової російської окупації міста (Коломийчук, О. 2024). Результати його дослідження засвідчили у воєнний час іще більше зрослу ціннісну сутність християнських церков, за якої розбіжності в догматичних постулатах і релігійно-обрядових практиках відійшли на другий план, ставши лише зовнішнім оформленням деномінації. В публікації колеги-етнолога О. Дедуша в контексті віддзеркалення реалій воєнного повсякдення українців розглядаються сучасні культурно-символьні патерни, котрі автор визначив як «патріотичні неототемі» (Дедуш, О. 2024). Дослідник аналізує найпоширеніші нині патріотичні образи, символи та знаки, що, зокрема, побутують і на Київщині.

Важливу наукову працю, ґрунтовану на інтерпретації розлогих усноїсторичних оповідей очевидиці повномасштабного російського вторгнення — мешканки Макарівської селищної громади на Київщині, опублікувала співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики цієї ж наукової установи І. Коваль-Фучило (Koval-Fuchylo, I. 2023). В аналізованих нарративах співрозмовниці віддзеркалено біографічні відомості, розкрито небезпеки перших двох тижнів активної фази бойових дій, порівняно стратегії виживання цивільного населення під час Другої світової та сучасної російсько-української воєн, описано ключові події та місця, засвідчені в акту-

альній персональній пам'яті. В ще одній публікації авторка зосередилася на вивченні сучасних родинних стосунків у середовищі українців-біженців у країнах Європи, що були змушені виїхати туди зокрема з Київської обл. (Коваль-Фучило, І. 2024).

Ще одна колега-фольклористка Л. Козар, яка особисто пережила жахіття перших днів російського вторгнення в передмістя Києва, у статтях також працює над народознавчим осмисленням усноїсторичних свідчень, що стосуються тимчасової окупації м. Бучі в лютому-березні 2022 р. Зокрема, дослідниця аналізує місцеві збірники спогадів респондентів (Козар, Л. 2024а) та реалії творення новітнього пісенного фольклору на прикладі пісні «Моя Буча» авторства Д. Хоми та Г. Мудрої (Козар, Л. 2024б).

Значна джерельна база, яку накопичили київські академічні етнологи, будучи ретельно проаналізованою, лягла в основу колективної праці «Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору: культурно-антропологічні студії», в окремих розділах якої висвітлюються аспекти воєнного повсякдення мешканців Приірпіння та Фастівщини. Зокрема, оригінально є вміщена в книзі розвідка Л. Босої, де авторка аналізує місце та роль природно-географічного середовища й соціокультурних локусів м. Ірпня, визначаючи їх «ландшафтом спротиву», що унеможливив цілковите захоплення окупантами м. Ірпня, а також просування ворожих військ у напрямку м. Києва (Боса, Л. 2023). На думку дослідниці, «ландшафт спротиву» — це трансформація культурного ландшафту Приірпіння на початку російсько-української війни. Л. Боса намагається комплексно розглянути оборонний потенціал Приірпіння в період повномасштабного російського вторгнення, вказуючи на органічну єдність антропогенного (рух опору та героїзм місцевих мешканців), соціокультурного (місцеві стратегічні локації оборонної активності, знання забудови й просторової орієнтації) та ландшафтного чинників (р. Ірпінь та Змієві вали). У розділі В. Балущка принагідно подано коротку характеристику воєнного повсякдення м. Фастова періоду повномасштабного російського вторгнення (Балущок, В. 2023б). В організації громадської солідарності та місцевої протидії агресору автор підкреслює значну роль Християнського Центру Святого Мартіна як своєрідного хабу з надання волонтерської підтримки та гуманітарної допомоги різним соціальним категоріям населення із окупованих і тилкових населених пунктів України.

Актуальні трирічні наукові пошуки синтезували в спільній праці й фольклористи ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, опублікувавши ґрунтовну монографію «Російсько-українська війна в сучасному фольклорі: антропологічний вимір». З-поміж тематичних векторів видання, що стосуються антропології війни, аналізу нарративних джерел та збереження нематеріальної культурної спадщини, важливим є розділ Л. Козар, що безпосередньо

присвячений розгляду воєнного повсякдення тимчасово окупованих 2022 р. місцевостей Київщини, зокрема на базі усних свідчень жителів Бучанської та Ворзельської громад (Козар, Л. 2025). На матеріалах, спостережених та занотованих від респондентів цих населених пунктів і столиці, почасти побудувала дослідження сучасного похоронного ритуалу і народознавця Л. Іваннікова (Іваннікова, Л. 2025). «Півник із Бородянки» як елемент етнокультурного спадку та сучасний виразник української стійкості розглянула в своїй частині колективної роботи дослідниця О. Микитенко (Микитенко, О. 2025).

У колективній монографії Інституту народознавства НАН України (м. Львів), яку підготували молоді вчені (Кілар, А., Конопка, В., Кривенко А., Филипчук, Г. & Черленяк, І. 2022) сфокусовано увагу на подіях російсько-української війни із позицій розгляду їх як фактів геноциду українців. У цьому ґрунтовному дослідженні, реалізованому в межах виконання гранту НАН України дослідницькими лабораторіями / групами молодих вчених НАН України (2022–2023 рр.), на основі опрацьованих юридичних документів, історичних та політичних наративів, зафіксованих усних свідчень, задокументованих даних, аудіо- та відеоматеріалів, публікацій у медіа проаналізовано злочини, скоєні російськими військами на тимчасово окупованих територіях України після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. Доведено, що російські злочини на теренах України слід трактувати як акти геноциду українців. Цій же тематиці також присвячена окрема публікація (Кривенко, А. & Филипчук, Г. 2023). Дослідження особливо цінне тим, що в ньому наведено основні ознаки й докази наміру російської влади скоїти масову екстермінацію українців під час повномасштабного вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 р.

Новаторським і надзвичайно актуальним дослідженням у світлі сучасних подій воєнного часу та утвердження образу незламного й героїчного українського воїна є монографія А. Кілар. За фіксаціями 2014–2023 рр. авторка докладно розкрила суспільні уявлення про поняття чоловічої мужності в безпосередньому зв'язку з військовою службою чи участю у бойових діях, зміни уявлень про ролі жінок в епохи воєн та феномен бойового побратимства серед українського воїнства в різні періоди, зокрема в часи російсько-української війни (Кілар, А. 2024).

Варто відзначити також нещодавню колективну монографію, присвячену українському суспільству в умовах війни, яку підготував Інститут соціології НАН України (м. Київ) (Головаха, Є. & Демб'юцький С. 2024). Автори праці порушують такі важливі теми, як громадська думка українців, теоретичні аспекти соціології війни, лінії розколів і режими нерівностей, соціальні ресурси й інститути, становище окремих категорій населення. Зокрема, один із розділів книги присвячений чинникам життєстійкості різних

категорій населення в умовах війни, серед яких наголошено на факторах надії та оптимізму, суб'єктивного добробуту та соціальної підтримки.

У праці відомого українського та американського історика С. Плохія проаналізовано повномасштабне російське вторгнення, його витоки, перебіг та можливі результати (Плохій, С. 2023). У розділі цієї роботи під назвою «Київська брама» вчений висвітлює хроніку російського вторгнення на Київщину та основні військові події на підступах до столиці України. Тут же автор дає коротку характеристику окупаційній політиці в тимчасово захоплених ворогом містах і селах Київщини, у світлі розповідей очевидців вказує на переломні зміни у ставленні російських військових до місцевих мешканців.

У книзі історика В. Головка лише побіжно згадано про бойові дії між російськими військами та підрозділами Збройних Сил України на підступах до столиці, де, зокрема, найбільша небезпека надходила з півночі та північного заходу по лінії — Житомирська траса, Буча — Ірпінь — Гостомель та з півночі Вишгородського району (Головка, В. 2023). Основна увага автора в цій книзі зосереджена на воєнно-дипломатичному протистоянні України з росією у глобальному вимірі, вибудовуванні системи міжнародної підтримки України, а також на внутрішньополітичній та соціально-економічній динаміці в Україні протягом 2022 р.

Прикладом наукової комунікації місцевої влади й групи зацікавлених фахових дослідників у документуванні російсько-української війни є збірник усноісторичних інтерв'ю, що віддзеркалює воєнне повсякдення мешканців Чернігівщини під час тимчасової окупації та блокади регіону (Шевчук, О. 2024). Це видання, реалізоване в межах міжнародного усноісторичного проекту «Гуманітарні аспекти російсько-української війни: історико-культурні візії та сучасні стратегії виживання», є одним із перших серед подібних джерельних збірок про події російсько-української війни, яку готували професійні етнологи, історики та психологи. Книга є своєрідним щоденником облоги міста Чернігова та окупації Чернігівської обл. російськими військами в лютому — квітні 2022 р., і реалії того часу розкриваються у 24 інтерв'ю з їхніми очевидцями.

Учасники цього дослідницького колективу також звертають увагу на декуповану Київщину, й окремі записані усноісторичні свідчення опубліковано на сторінках академічного часопису «Український історичний журнал». Зокрема, важливою для подальшого документування подій російсько-української війни, формування доказової бази злочинів, що їх скоїли окупанти, є публікація С. Маховської. В підготовленому до друку інтерв'ю, яке дослідниця зафіксувала в с-щі Бородянка, містяться спогади очевидців про численні звірства окупантів, віддзеркалено досвід вимушеної зустрічі з ними мирного населення, наведені практики взаємодопомоги між мешканцями селища

в умовах ізоляції, передано психоемоційні стани та реакції очевидців Другої світової війни на події сучасної російської збройної агресії (Маховська, С. 2024). У публікації О. Воробей віддзеркалено особистий досвід виживання 70-річного чоловіка, мешканця с. Нова Буда Бучанського району Київської обл., що приймає важливі життєві рішення в умовах загрози захоплення села ворожими військами (Воробей, О. 2024).

Цікаво порівняльно-історичний метод застосований в етнологічному дослідженні Ю. Крикун (Крикун, Ю. 2024). У ньому авторка ставить за мету охарактеризувати зміни соціальних норм і морально-етичних цінностей на прикладі двох досвідів переживання сучасної російсько-української війни — в межах України й поза її межами (в Польщі). Розвідка значною мірою побудована на усноісторичних свідченнях мешканців Київщини, які дослідниця зафіксувала одразу ж після деокупації цих територіальних громад.

Тему етичності продовжила в доробку інша науковиця — О. Дрогобицька. У її роботі визначена тяглість усної фіксації сучасної історії України, розпочатої 2014 р. після трагічних подій Революції Гідності у м. Київ та анти-терористичної операції, яка суттєво вплинула на Київщину після початку добровольчого й волонтерського руху. Дослідниця підсумовує, що подібні студії потребують опори на якийсь етичний кодекс, щоб уникнути денаративізації опису воєнного часу (Дрогобицька, О. 2024).

Окреслену в сучасній академічній науці тематику культурного ландшафту міст у контексті його змін під час російського вторгнення розвиває дослідниця А. Степаненко (Степаненко, А. 2023). Вона звернула увагу на те, що культурний ландшафт руйнується в ході війни не тільки візуально, а й контекстуально. Але також простежуються потужні тенденції адаптації інфраструктури, яка первинно не відігравала роль культурних об'єктів. Серед таких — укриття і, зокрема, Київський метрополітен, на станціях якого проводилися концерти, мистецькі заходи та виставки, які стали помітним елементом воєнного повсякдення. Але основне місце в культурному ландшафті міста все одно відіграють місця пам'яті, які вшановують як жертв окупації, так і полеглих захисників України.

Культурна рефлексія воєнного повсякдення теж є важливою стороною наукових студій. Ретроспективний огляд перших виставок про війну в м. Києві було подано О. Донець і А. Будником у статті «Сучасний український плакат як мистецький літопис спротиву російській агресії» (Донець, О. & Будник, А. 2024). Дослідники висловили свою думку, що створення візуальних творів є теж вагомим документуванням війни, а їхня демонстрація суттєво впливає на сприйняття воєнних реалій людьми. Перевагою плакату над іншими видами мистецтва є його значна мобільність, можливість швидкого створення сучасними програмними засобами, а також лаконічність подачі графічної інформації.

Подібна тематика, але вже через призму волонтерства, окреслена у праці О. Колибенко «Участь митців Переяславщини у волонтерських рухах у 2022 — на початку 2024 рр.» (Колибенко, О. 2024). Авторка на основі інтерв'ю митців і сюжетів у друкованих ЗМІ описує діяльність арт-діячів в організації благодійних концертів, творчих зустрічей, виставок-продажів, аукціонів, етнографічних дійств з ярмарками-продажами в стратегічному регіоні лівобережної Київщини — Переяславщині. Активна мистецька діяльність, попри воєнні негаразди, є значущим адаптаційним елементом у екзистенційному вимірі для мешканців Київської обл.

Перерозподіл ролей і адаптацію сімей до нових умов, викликаних воєнним станом, розглядає Л. Слюсар у статті «Українська сім'я в умовах війни» (Слюсар, Л. 2023). Дослідниця звертає увагу й на інший аспект: у ситуації війни та спричиненої нею соціально-економічної нестабільності родина перетворюється на головну опору. Завдяки сімейній єдності, взаємній підтримці, турботі, спільному виконанню обов'язків та розподілу матеріальних ресурсів між членами родини з'являється змога не лише організувати повсякдення, а й у певних випадках зберегти саме життя. Серед публікацій учених-гуманітаріїв, що висвітлюють питання психологічного захисту, соціальної адаптації та національного єднання, зокрема й серед населення Київщини, варті уваги статті С. Петреченко «Роль родини у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатів» (Петреченко, С. 2024), Д. Маліннікової «Сімейна медіація як ефективний метод вирішення спорів в умовах воєнного стану в Україні» (Маліннікова, Д. 2023), І. Шапошникової «Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України» (Шапошнікова, І. 2024). Про адаптивність і сприйняття реалій війни, точкові опитування, можливості будь-яких досліджень зазначено в публікації «Мілітарна проблематика: соціологічний дискурс» авторського колективу соціологів (Кудринська, А., Лапан, Т. & Химович, О. 2022).

Щодо окремих аспектів російсько-української війни у контексті воєнного повсякдення громад Київщини, то тут варто згадати про статтю, присвячену стану культурної спадщини України в умовах руйнівної війни (Куцька, О., Герус, О. & Куцька, К. 2022) та працю, що окреслює події 2014–2022 рр. як цивілізаційну російську-українську війну тощо (Киридон, А. & Троян, С. 2022). Воєнні дії на території України суттєво вплинули на родинні цінності її громадян. Київщина як регіон, що пережив окупацію та активні бойові дії, стала полем для спостереження за адаптацією й трансформацією родинних стосунків, вибудовуванні нової системи цінностей в умовах воєнного часу, й осмисленню цих процесів присвячені окремі наукові публікації (Шинкаренко, І. 2022; Ясточкіна, І. 2023; Громова, О. 2024).

Отже, науково-документальні та дослідницько-аналітичні публікації, присвячені повномасштабній російсько-українській війні, зокрема в її тери-

торіальному вимірі на Київщині, відіграють ключову роль у формуванні об'єктивного історичного наративу. Особливу цінність становлять спогади очевидців, коментарі фахівців, а також електронні бази інтерв'ю з учасниками та свідками подій. Ці джерела не лише фіксують сучасну історію у реальному часі, а й створюють основу для глибокого наукового аналізу воєнної дійсності, трансформацій у суспільстві, поведінкових моделей і змін у культурному та соціальному ландшафті. Систематизувати й зберегти їх необхідно як для майбутніх поколінь дослідників, так і для забезпечення справедливості, зокрема — в межах міжнародного правосуддя.

Водночас, попри підвищену суспільну увагу до фіксації й збереження колективної пам'яті про російсько-українську війну на Київщині, цілеспрямованих наукових досліджень на цій території, з застосуванням методів польової етнографії, ще бракує. Документуючи пережитий досвід воєнних подій у громадах Київської обл., сучасні вчені поступово формують джерельний корпус і роблять перші кроки до наукового осягнення цієї проблеми. Проте подібні ініціативи ще не є комплексними й зосереджуються переважно на емпіричних спостереженнях, базованих на реаліях окремих населених пунктів пристолічного регіону. Залучення нових джерельних матеріалів, розширення тематичного та географічного спектрів вивчення воєнного повсякдення мешканців Київщини відкриватиме нові перспективи в наукових пошуках.

Балушок, В. 2023а. Сучасне підприємництво та волонтерська діяльність у контексті російської воєнної експансії (за матеріалами Фастівщини). *Народна творчість та етнологія*. № 3. С. 26–34. <https://doi.org/10.15407/nte2023.03.026>.

Балушок, В. 2023b. Соціокультурний вимір життя малого та середнього міста Центральної України: метаморфози занять та життєвого укладу. *Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору: культурно-антропологічні студії* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. С. 13–39.

Бережко-Камінська, Ю. & Багірова, А. 2023. Україна: пекельний 22-й. Народний щоденник. Київ: Артіль. 320 с.

Бех, К. 2022. Весілля в умовах війни як складова сучасної етнокультури українців. *Українознавство*. № 4 (85). С. 210–219. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(85\).2022.270124](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(85).2022.270124).

Бех, К. 2024. Сімейна обрядовість у реаліях сучасної Київщини: історіографічний огляд та перспективи вивчення. *Матеріали до української етнології*. Вип. 23 (26). С. 122–129. <https://doi.org/10.15407/mue2024.23.122>.

Бондаренко, Г. 2024. Релігійне життя українських родин в умовах війни. *Українська сім'я в міжкультурних та трансдисциплінарних вимірах сучасності: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (10–11 квіт. 2024 р.)* / [за наук. ред. Г. М. Бевз, Л. Г. Бобрової, Г. Б. Бондаренко, В. І. Юрченко]. Київ, 2024. С. 9–12.

Боса, Л. 2023. Ландшафт спротиву: трансформації «життєсвіту» мешканців сучасного Приірпіння. *Соціокультурні трансформації сучасного урбаністичного простору: культурно-антропологічні студії* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. С. 143–205.

Бура, Д. & Подобна, Є. 2022. Лютий лютий 2022. Свідчення про перші дні вторгнення. Харків: Фоліо. 192 с.

Воробей, О. 2024. «...якось організм мобілізується на самовиживання»: Воєнне посвячення в розповіді мешканця с. Нова Буда на Київщині (інтерв'ю записала та підготувала до друку О. Воробей). *Український історичний журнал*. № 5. С. 5–15. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.005>.

Воробйова, О. 2023. *Рани землі Бучанської*. Київ: АртЕк. 384 с.

Гардінг, Л. 2023. Вторгнення. За лаштунками кривавої війни Росії та боротьба України за виживання / пер. І. Возняка. Харків: Vivat. 352 с.

Головаха, С. & Дембіцький, С. 2024. *Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія* / за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України. 450 с.

Головко, В. 2023. Вторгнення. 2022. Широкомасштабна агресія Росії проти України. Київ: Інститут історії України НАН України. 602 с.

Громова, О. 2024. Українське подружжя у період російсько-української війни (на прикладі виставки «Кохайтеся, чорнобриві...»). *Українська сім'я в міжкультурних та трансдисциплінарних вимірах сучасності*: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (10–11 квіт. 2024 р.) / [за наук. ред. Г. М. Бевз, Л. Г. Бобрової, Г. Б. Бондаренко, В. І. Юрченко]. Київ. С. 23–26.

Дедуш, О. 2024. Патріотичний неоготемізм у реаліях українського Tempus Belli. *Матеріали до української етнології*. Вип. 23 (26). С. 49–54. <https://doi.org/10.15407/mue2024.23.049>

Донець, О. & Будник, А. 2024. Сучасний український плакат як мистецький літопис спротиву російській агресії (колекція плакатів дизайн-групи «Креативний спротив КНУКіМ / КУК»). *Рукописна та книжкова спадщина України*. № 1. С. 78–98. <https://doi.org/10.15407/rksu.32.078>.

Дрогобицька, О. 2024. Усна історія російсько-української війни: етика дослідження. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2023 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 1–5 квітня 2024 р., м. Івано-Франківськ*. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. С. 64–66.

Іваннікова, Л. 2025. Традиційний похорон у контексті російсько-української війни. *Російсько-українська війна в сучасному фольклорі: антропологічний вимір*. Колективна монографія / [відп. ред. Л. Вахніна]. Київ: Видавництво ІМФЕ. С. 248–276.

Іванцова, М. 2023. *Київ. Жінки. Війна*: збірка / упор. і передм. М. Іванцової. Київ: Артіль. 225 с.

Карі, О. 2022. *Життя серед життя*. Київ: Yakaboo Publishing, 2022. 216 с.

Киридон, А., Троян, С. 2022. Цивілізаційна війна 2014–2022 рр.: національно-визвольна війна України XXI століття (теоретичний дискурс). *The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. P. 523–534. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-63>.

Кілар, А. 2024. Український воїн: суспільний статус і стереотипи сприйняття. (1914–2023). Львів: Інститут народознавства НАН України. 256 с.

Кілар, А., Конопка, В., Кривенко А., Филіпчук, Г. & Черленяк, І. 2022. «Ніхто не знає, що його в житті чекає»: аксіологія людського буття в етнокультурі українців (історико-етнологічний контекст). Львів: Інститут народознавства НАН України. Т. 1. 336 с.

Коваль-Фуцило, І. 2024. Українська сім'я біженців в умовах російсько-української війни. *Українська сім'я в міжкультурних та трансдисциплінарних вимірах сучаснос-*

мі: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (10–11 квіт. 2024 р.) / [за наук. ред. Г. М. Бевз, Л. Г. Бобрової, Г. Б. Бондаренко, В. І. Юрченко]. Київ. С. 38–40.

Козар, Л. 2024а. Усноісторичні свідчення про окупацію Бучі у виданні Ольги Воробйової «Рани землі Бучанської. Місто-герой Буча». *Війна, наука та емоції: (не)проговорене. Збірник матеріалів Міжнародного воркишопу (м. Чернігів, 21–22 лютого 2024 р.)* / ред. С. Маховська. Київ: ТОВ «Юрка Любченка». С. 145–152.

Козар, Л. 2024б. Сучасні поетичні свідчення війни: інтерв'ю з Ганною Мудрою про окупацію Бучі та створення пісні «Рідна Буча». *Збірник статей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень» (Київ, 11–12 липня 2024 року)* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: Вид-во ІМФЕ. С. 485–493.

Козар, Л. 2025. «Сон про чорну стелю»: російська окупація Бучі та Ворзеля очима місцевих жителів. *Російсько-українська війна в сучасному фольклорі: антропологічний вимір*. Колективна монографія / [відп. ред. Л. Вахніна]. Київ: видавництво ІМФЕ. С. 211–247.

Колибенко, О. 2024. Участь митців Переяславщини у волонтерських рухах у 2022 — на початку 2024 рр. *Український літопис*. № 3. С. 31–42. <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-3-31-42>.

Коломийчук, О. 2024. «Межі релігії просто стерлись...»: міжконфесійна солідарність громади м. Ірпня в умовах російської окупації та звільнення Київщини. *Українознавство*. № 4 (93). С. 52–65. [https://doi.org/10.17721/2413-7065.4\(93\).2024.317565](https://doi.org/10.17721/2413-7065.4(93).2024.317565).

Кононенко, Є. 2023. Той божевільний рік. Львів: Видавництво Анетти Антоненко. 192 с.

Кривенко, А., Филипчук, Г. 2023. Геноцид української нації 2022 р.: джерела, ознаки, злочини. *Народознавчі Зошити*. № 4. С. 877–903. <https://doi.org/10.15407/nz2023.04.877>.

Крикун, Ю. 2024. Актуалізація звичаїв взаємодопомоги в умовах війни (за матеріалами усноісторичних свідчень 2022–2024 рр.). *Народознавчі Зошити*. № 4. С. 865–873. <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.865>.

Кудринська, А., Лапан, Т. & Химович, О. 2022. Мілітарна проблематика: соціологічний дискурс. *Грані*. Т. 25. № 5. С. 53–61. <https://doi.org/10.15421/172261>.

Куліда, С. 2022. Бучанський щоденник. Нотатки з підвалу / упор. Ю. Белінської. Вінниця: ТВОРИ. 48 с.

Куліда, С. 2023. Буча. Розстріляна весна. Хроніка перших днів війни. Київ: ФОП «Ротарчук Іван Сергійович». 543 с.

Куцька, О., Герус, О. & Куцька, К. 2022. Культурно-історична спадщина в умовах війни: досвід російсько-українського збройного протистояння (2014–2022 рр.). *The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. P. 563–577. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-68>.

Логвиненко, Б. 2023. *Деокупація. Історія опору українців*. 2022. Київ: Українер. 279 с.

Маліннікова, Д. 2023. Сімейна mediaція як ефективний метод вирішення спорів в умовах воєнного стану в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Юридичні науки. Т. 35 (74). № 1. С. 36–40. <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.1/07>.

Маховська, С. 2024. «...Кадирівці ходять по будинках, кидають гранати у підвали, ріжуть людей і гвалтують»: (не)відома історія окупації смт Бородянка навесні 2022 р. Інтерв'ю записала та підготувала до друку С. Маховська. *Український історичний журнал*. № 3. С. 43–58. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.043>.

Микитенко, О. 2025. Вернакулярний дискурс візуалізації символічного образу фольклору в умовах війни: український керамічний півник. *Російсько-українська війна в сучас-*

ному фольклорі: антропологічний вимір. Колективна монографія / [відп. ред. Л. Вахніна]. Київ: Видавництво ІМФЕ. С. 51–76.

Михед, О. 2023. Позивний для Йова. Хроніки вторгнення. Львів: Видавництво Стараго Лева. 344 с.

Петреченко, С. 2024. Роль родини у процесі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів. *Psychology Travels*. Issue 4. С. 99–113. <https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-10>.

Плохий, С. 2023. Російсько-українська війна: повернення історії. Харків: Клуб Сім'яного Дозвілля. 400 с.

Подобна, Є. 2023. Міста живих, міста мертвих. Історії з війни у Бучі та Ірпені. Харків: Фоліо. 224 с.

Подобна, Є. 2024. *Її війна* / Є. Подобна; худ. Н. Тітов. Харків: Віват. 288 с.

Покатис, В. 2023. Незламні. Книжка про спротив українських жінок у війні з російськими загарбниками. Київ: Yakaboo Publishing. 256 с.

Пономар, Л. 2022. Два світи культурної спадкоємності. *Народна творчість та етнологія*. № 2 (394). С. 73–81. <https://doi.org/10.15407/nte2022.02.073>.

Пономар, Л. 2023. Традиційні цінності та практика співжиття населення Бишівської громади Київщини за умов воєнної агресії росії. *Матеріали до української етнології*. Вип. 22. С. 93–103. <https://doi.org/10.15407/mue2023.22.093>.

Пономар, Л. 2024. Особистісний та соціокультурний досвід населення Київщини у період війни з російським агресором. *Збірник статей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень» (Київ, 11–12 липня 2024 року)* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: Вид-во ІМФЕ. С. 158–166.

Проскочило, П. 2023. Східна брама. Бровари. 160 с.

Пуківський, Ю. 2023. Формування та перспективи онлайн-архіву усної історичної і візуальних джерел «Жива історія». *Архіви України*. Вип. 2 № 335. С. 68–77. <https://doi.org/10.47315/archives2023.335.068>.

Рибальська, А. 2023. Коворкінг та «пункт незламності»: оновлені функції бібліотек Київщини під час війни. *Суспільне*. Київ. 06.10.2023. [Online]. Доступно з: <https://sal0.li/e8c89d6>

Скрипник, Г. 2024. *Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів. Т. 12. Культура повсякдення часів російсько-української війни* / [голов. ред. Г. Скрипник]. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. 848 с.

Слюсар, Л. 2023. Українська сім'я в умовах війни. *Демографія та соціальна економіка*. № 2. С. 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003>.

Смовж, П. 2023. Фрагменти української незламності: Розповіді про героїзм і патріотизм українців. Іванків — Київ: ТВ ТОВ «Полісся — телепресінформ»; Capital Times Investment Advisory. 528 с.

Степаненко, А. 2023. Трансформація культурних ландшафтів українських міст у тилу в умовах повномасштабної війни. *Вісник: Українські культурологічні студії*. Т. 1. № 12. С. 38–43. [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).09](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).09).

Таран, О. 2023а. Громадянські практики вшанування загиблих — нові форми міської комеморації в умовах російсько-української війни. *Народна творчість та етнологія*. № 1. С. 36–47. <https://doi.org/10.15407/nte2023.01.036>.

Таран, О. 2023б. Культурно-символічний аспект поминально-поховальних локусів (у реаліях російсько-української війни). *Народна творчість та етнологія*. № 3. С. 43–49. <https://doi.org/10.15407/nte2023.03.043>.

Таран, О. 2024. Сім'ейні смертальні практики в екстремальних умовах оточеного та прифронтового міста. *Українська сім'я в міжкультурних та трансдисциплінарних вимірах сучасності*: зб. наук. праць наук.-практ. конф. (10–11 квіт. 2024 р.) / [за наук. ред. Г. М. Бевз, Л. Г. Бобрової, Г. Б. Бондаренко, В. І. Юрченко]. Київ. С. 72–75.

Фещенко, О. 2022. Живі історії війни / автор-упорядник О. Фещенко. Київ: Видавництво Ліра-К. 154 с.

Фещенко, О. 2023а. Живі історії війни. Кн. 2 / автор-упорядник О. Фещенко. Київ: Видавництво Ліра-К. 304 с.

Фещенко, О. 2023б. Пам'ять душі. Іванківщина / автор-упорядник О. Фещенко. Київ: Видавництво Ліра-К. 220 с.

Шапошникова, І. 2024. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. № 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02>.

Шевчук, О. 2024. Чернігів у війні — 2022: голоси очевидців / кер. О. Шевчук, наук. ред. С. Маховська; ред. група: О. Березовська, О. Боряк, О. Васянович, О. Воробей, К. Литвин, А. Панкова. Чернігів: Десна Поліграф. 280 с. <https://doi.org/10.52323/2024-1u>.

Шеремета, В. 2025. «Буремна весна... Розстріляні мрії... 33 дні незламності...». Макарів: Перлина. 743 с.

Шинкаренко, І. 2022. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск № 2. С. 554–562. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562>.

Щербина, П. 2022. *Битва за Ірпінь*. Київ: Саміт-Книга. 223 с.

Ясточкіна, І. 2023. Проблеми українських сімей в період війни. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. Наукове видання. Вип. 39. С. 95–98. <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/22>.

Koval-Fuchylo, I. 2023. Two Wars for One Life: Verbalisation of Experience During the War. *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol. 17. Issue 2. P. 12–24. <https://doi.org/10.2478/jef-2023-0015>.

Balushok, V. 2023a. Suchasne pidpryemnystvo ta volonters'ka diyal'nist' u konteksti rosiys'koyi voyennoyi ekspansiyi (za materialamy Fastivshchyny) [Modern Entrepreneurship and Volunteer Activity in the Context of Russian Military Expansion (Based on Fastivshchyna Materials)]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya*. № 3 (399). S. 26–34. <https://doi.org/10.15407/nre2023.03.026> [In Ukrainian].

Balushok, V. 2023b. Sotsiokul'turnyy vymir zhyttya maloho ta seredn'oho mista Tsentral'noyi Ukrainy: metamorfozy zanyat' ta zhytlyevoho ukkladu [Sociocultural Dimension of Life in a Small and Medium-Sized City of Central Ukraine: Metamorphoses of Occupations and Lifestyle]. *Sotsiokul'turni transformatsiyi suchasnoho urbanistychnoho prostoru: kul'turno-antropolohichni studiyi* / H. Skrypyk, ed. Kyiv. S. 13–39. [In Ukrainian].

Berezhko-Kaminska, Yu., Bahirova, A. 2023. Ukrayina: pekel'nyy 22-y. Narodnyy shchodennyk [Ukraine: the Hellish 22nd. People's Diary]. Kyiv: Artil. 320 s. [In Ukrainian].

Bekh, K. 2022. Vesillya v umovakh viyny yak skladova suchasnoyi etnokul'tury ukrayintsv [Wedding in the Conditions of War as a Component of Modern Ethnoculture of Ukrainians]. *Ukrayinoznavstvo*. № 4 (85). S. 210–219. [https://doi.org/10.30840/2413-7065.4\(85\).2022.270124](https://doi.org/10.30840/2413-7065.4(85).2022.270124) [In Ukrainian].

Bekh, K. 2024. Simeyna obryadovist' u realiyakh suchasnoyi Kyyivshchyny: istoriohrafichnyy ohlyad ta perspektyvy vuvchennya [Family Rites in the Realities of Modern

Kyiv Region: a Historiographical Review and Prospects for Study]. *Materialy do ukrayins'koyi etnologiyi*. Vyp. 23 (26). S. 122–129. <https://doi.org/10.15407/mue2024.23.122> [In Ukrainian].

Bondarenko, H. 2024. Relihiyne zhyttya ukrayins'kykh rodyn v umovakh viyny [Religious Life of Ukrainian Families in Wartime]. *Ukrayins'ka sim"ya v mizhkul'turnykh ta transdystyplinarykh vymirakh suchasnosti*: zb. nauk. prats' nauk.-prakt. konf. (10–11 kvit. 2024 r.) / H. Bevz, L. Bobrova, H. Bondarenko, V. Yurchenko, eds. Kyiv. S. 9–12 [In Ukrainian].

Bosa, L. 2023. Landshaft sprotyvu: transformatsiyi «zhytlyesvitu» meshkantiv suchasnoho Pryirpinnya [Landscape of Resistance: Transformations of the «Lifeworld» of the Inhabitants of Modern Pryirpinnya]. *Sotsiokul'turni transformatsiyi suchasnoho urbanistychnoho prostoru: kul'turno-antropolohichni studiyi* / H. Skrypnyk, ed. Kyiv. S. 143–205 [In Ukrainian].

Bura, D. & Podobna, Ye. 2022. Lyutyi lyutyi 2022. Svidchennya pro pershi dni vtorhnennya [Furious February 2022. Evidence of the First Days of the Invasion]. Kharkiv: Folio. 192 s. [In Ukrainian].

Vorobiei, O. 2024. «...yakos' orhanizm mobilizuyet'sya na samovyzhvannya»: Voyenne povsyakdennya v rozpovidi meshkantsya s. Nova Buda na Kyivshchyni (interv"yu zapysala ta pidhotuvala do druku O. Vorobiei) «...Organism Mobilizes for Survival Somehow»: War Everyday Life in a Narrative of the Resident Nova Buda Village in Kyiv Region (record and publication by O. Vorobiei). *Ukrayins'kyy istorychnyy zhurnal*. № 5. S. 5–15. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.005> [In Ukrainian].

Vorobiova, O. 2023. Rany zemli Buchans'koyi. [Wounds of Bucha Land]. Kyiv: ArtEk. 384 s. [In Ukrainian].

Holovakha, Ye. & Dembitskyi, S. 2024. Ukrayins'ke suspil'stvo v umovakh viyny. Rik 2024: [Ukrainian Society in Wartime. Year 2024]: Kolektyvna monohrafiya / S. Dembitskyi, Ye. Holovakha, eds. Kyiv: Institute of Sociology of the NAS of Ukraine. 450 s. [In Ukrainian].

Holovko, V. 2023. Vtorhnennya. 2022. Shyrokomashtabna ahresiya Rosiyi proty Ukrayiny [Invasion. 2022. Large-Scale Russian Aggression against Ukraine]. Kyiv: Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine. 602 s. [In Ukrainian].

Hromova, O. 2024. Ukrayins'ke podruzzhzha u period rosiiys'ko-ukrayins'koyi viyny (na prykladi vystavky «Kokhaytesya, chornobryvi...») [Ukrainian Couple during the Russian-Ukrainian War (using the Example of the Exhibition «Make Love, Black-Browed...»)]. *Ukrayins'ka sim"ya v mizhkul'turnykh ta transdystyplinarykh vymirakh suchasnosti*: zb. nauk. prats' nauk.-prakt. konf. (10–11 kvit. 2024 r.) / H. Bevz, L. Bobrova, H. Bondarenko, V. Yurchenko, eds. Kyiv. S. 23–26. [In Ukrainian].

Harding, L. 2023. Vtorhnennya. Za lashtunkamy kryvavoyi viyny Rosiyi ta borot'ba Ukrayiny za vyzhivannya [Invasion. Russia's Bloody War and Ukraine's Fight for Survival] / I. Vozniak, translator. Kharkiv: Vivat. 352 s. [In Ukrainian].

Diedush, O. 2024. Patriotychnyy neototemizm u realiyakh ukrayins'koho Tempus Belli [Patriotic Neototemism in the Realities of Ukrainian Tempus Belli]. *Materialy do ukrayins'koyi etnologiyi*. Vyp. 23 (26). S. 49–54. <https://doi.org/10.15407/mue2024.23.049> [In Ukrainian].

Donets, O. & Budnyk, A. 2024. Suchasnyy ukrayins'kyy plakat yak mystets'kyy litopys sprotyvu rosiiys'koyi ahresiyi (kolektsiya plakativ dizayn-hrupy «Kreatyvnyy sprotyv KNUKiM / KUK») [Modern Ukrainian Poster as Artistic Chronicle of Resistance to Russian Aggression (Poster Collection of Design Group «Creative Resistance KNUCA/KUC»)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrayiny*. № 1. S. 78–98. <https://doi.org/10.15407/rksu.32.078> [In Ukrainian].

Drohobyska, O. 2024. Usna istoriya rosiiys'ko-ukrayins'koyi viyny: etyka doslidzhennya [Oral History of the Russian-Ukrainian War: Research Ethics]. *Materialy zvitmoyi naukovoyi vebkonferentsiyi vykladachiv, doktorantiv, aspirantiv universytetu za 2023 rik Prykarpats'koho natsional'noho universytetu imeni Vasylyya Stefanyka, 1–5 kvitnya 2024 r., m. Ivano-*

Frankivsk. Elektronne vydannya. Ivano-Frankivsk: V. Stefanyk Prykarpat. nats. un-t. S. 64–66 [In Ukrainian].

Ivannikova, L. 2025. Tradytsiynyy pokhoron u konteksti rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Traditional Funeral in the Context of the Russian-Ukrainian War]. *Rosiy's'ko-ukrayins'ka viyna v suchasnomu fol'klori: antropolohichnyy vymir*. Kolektyvna monohrafiya / L. Vakhnina, ed. Kyiv: IASFE Publishing House. S. 248–276 [In Ukrainian].

Ivantsova, M. 2023. Kyviv. Zhinky. Viyna [Kyiv. Women. War: Collection]: zbirka / M. Ivantsova, compilation and foreword. Kyiv: Artil. 225 s. [In Ukrainian].

Kari, O. 2022. *Zhyttya sered zhyttya [Life among Life]*. Kyiv: Yakaboo Publishing, 2022. 216 s. [In Ukrainian].

Kyrydon, A. & Troyan, S. 2022. Tsyvilizatsiyna viyna 2014–2022 rr.: natsional'no-vyzvol'na viyna Ukrayiny 21 stolittya (teoretychnyy dyskurs) [Civilizational War 2014–2022: Ukraine's National Liberation War of the 21st Century (Theoretical Discourse)]. *The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». S. 523–534. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-63> [In Ukrainian].

Kilar, A. 2024. Ukrayins'kyy voyin: suspil'nyy status i stereotypy spryynyattya (1914–2023) [Ukrainian Warrior: Social Status and Stereotypes of Perception (1914–2023)]. Lviv: Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine. 256 s. [In Ukrainian].

Kilar, A., Konopka, V., Kryvenko A., Fylypchuk, H. & Cherleniak, I. 2022. «Nikhto ne znaye, shcho yoho v zhytti chekaye»: aksiolohiya lyuds'koho buttya v etnokul'turi ukrayintsiv (istoryko-etnolohichnyy kontekst) [«No One Knows what Awaits Him in Life»: the Axiology of Human Existence in the Ethnoculture of Ukrainians (Historical and Ethnological Context)]. Lviv: Institute of Ethnology of the NAS of Ukraine. Vol. 1. 336 s. [In Ukrainian].

Koval-Fuchylo, I. 2024. Ukrayins'ka sim'ya bizhentsiv v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Ukrainian Refugee Family in the Conditions of the Russian-Ukrainian War]. *Ukrayins'ka sim'ya v mizhkul'turnykh ta transdysyplinarnykh vymirakh suchasnosti: zb. nauk. prats' nauk.-prakt. konf. (10–11 kvit. 2024 r.)* / H. Bevz, L. Bobrova, H. Bondarenko, V. Yurchenko, eds. Kyiv. S. 38–40 [In Ukrainian].

Kozar, L. 2024a. Usnoistorichni svidchennya pro okupatsiyu Buchi u vydanni Ol'hy Vorobyovoyi «Rany zemli Buchans'koyi. Misto-heroy Bucha» [Oral Historical Evidence about the Occupation of Bucha in Olga Vorobyova's Publication «Wounds of the Bucha Land. The Hero City of Bucha»]. *War, Science and Emotions: The (Un)spoken*. Collection of materials of the International Workshop (Chernihiv, February 21–22, 2024) / S. Makhovska, ed. Kyiv: Yurko Lyubchenko LLC. S. 145–152 [In Ukrainian].

Kozar, L. 2024b. Suchasni poetychni svidchennya viyny: interv"yu z Hannoyu Mudroyu pro okupatsiyu Buchi ta stvorennya pisni «Ridna Bucha» [Modern Poetic Testimonies of War: an Interview with Hanna Mudra about the Occupation of Bucha and the Creation of the Song «Native Bucha»]. *Zbirnyk statey uchasnykh Mizhnarodnoyi naukovy-praktychnoyi konferentsiyi «Kul'turna spadshchyna y identyfikatsiyni protsesy chasiv voyennoho lykholititya: teoretychni ta prykladni rakursy doslidzhen'» (Kyviv, 11–12 lyunya 2024 roku)* / H. Skrypynyk, ed. Kyiv: IASFE publishing house. S. 485–493 [In Ukrainian].

Kozar, L. 2025. «Son pro chornu stelyu»: rosiys'ka okupatsiya Buchi ta Vorzelya ochyma mistsevykh zhyteliv [«Dream of a Black Ceiling»: Russian Occupation of Bucha and Vorzel Through the Eyes of Local Residents]. *Rosiy's'ko-ukrayins'ka viyna v suchasnomu fol'klori: antropolohichnyy vymir*. Kolektyvna monohrafiya / L. Vakhnina, ed. Kyiv: IASFE. S. 211–247 [In Ukrainian].

Kolybenko, O. 2024. Uchast' myttsiv Pereiaslavshchyny u volonters'kykh rukhakh u 2022 — na pochatku 2024 rr. [Artists from Pereiaslav Region in Volunteer Movements in 2022 —

at the Beginning of 2024]. *Ukrayins'kyi litopys*. № 3. S. 31–42. <https://doi.org/10.31470/2786-8583-2024-3-31-42> [In Ukrainian].

Kolomyichuk, O. 2024. «Mezhi relihiyi prosto sterlyts'...»: mizhkonfesiynna solidarnist' hromady m. Irpenya v umovakh rosiys'koyi okupatsiyi ta zvil'nennya Kyivshchyny [«The Boundaries of Religion Have Simply Been Erased...»: Interfaith Solidarity of the Irpin Community in the Conditions of the Russian Occupation and Liberation of Kyiv Region]. *Ukrayinoznavstvo*. № 4 (93). S. 52–65. [https://doi.org/10.17721/2413-7065.4\(93\).2024.317565](https://doi.org/10.17721/2413-7065.4(93).2024.317565) [In Ukrainian].

Kononenko, Ye. 2023. *Toy bozhevil'nyy rik* [That Crazy Year]. Lviv: Anetta Antonenko. 192 s.

Kryvenko, A. & Fylypchuk, H. 2023. Henotsyd ukrayins'koyi natsiyi 2022 r.: dzherela, oznaky, zlochyny [Genocide of the Ukrainian Nation in 2022: Sources, Signs, Crimes]. *Narodoznavchi Zoshyty*. № 4. S. 877–903. <https://doi.org/10.15407/nz2023.04.877> [In Ukrainian].

Krykun, Yu. 2024. Aktualizatsiya zvychayiv vzayemodopomohy v umovakh viyny (za materialamy usnoistorychnykh svidchen' 2022–2024 rr.) [Actualization of Customs of Mutual Support during the War (Based on Oral History Testimonies of 2022–2024)]. *Narodoznavchi Zoshyty*. № 4. S. 865–873. <https://doi.org/10.15407/nz2024.04.865> [In Ukrainian].

Kudrynska, A., Lapan, T., Khymovych, O. 2022. Militarna problematyka: sotsiologichnyy dyskurs [Military Issues: Sociological Discourse]. *Naukovo-teoretychnyy al'manakh Hrani*. Vol. 25. № 5. S. 53–61. <https://doi.org/10.15421/172261>. [In Ukrainian].

Kulida, S. 2022. *Buchans'kyi shchodennyk. Notatky z pidvalu* [Bucha's diary. Notes from the Basement]. Yulia Belinska, compiler. Vinnytsia: «TVORY» LLC. 48 s. [In Ukrainian].

Kulida, S. 2023. Bucha. Rozstrilyana vesna. Khronika pershykh dnyv viyny [Bucha. The Shot Spring. Chronicle of the First Days of the War]. Kyiv: Rotarchuk Ivan Serhiyovych. 543 s. [In Ukrainian].

Kutska, O., Herus, O. & Kutska, K. 2022. Kul'turno-istorychna spadshchyna v umovakh viyny: dosvid rosiys'ko-ukrayins'koho zbroynoho protystoyannya (2014–2022 rr.) [Cultural and Historical Heritage in Times of War: the Experience of the Russian-Ukrainian Armed Confrontation (2014–2022)]. *The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic, and Legal Aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing. S. 563–577. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-68> [In Ukrainian].

Lohvynenko, B. 2023. Deokupatsiya. Istoryia oporu ukrayintsiv. 2022 [Deoccupation. History of Ukrainian Resistance. 2022]. Kyiv: Ukrainer. 279 s. [In Ukrainian].

Malinnikova, D. 2023. Simeyna mediatsiya yak efektyvnyy metod vyrishennya sporiv v umovakh voyennoho stanu v Ukrayini [Family Mediation as an Effective Means of Disput Resolution in the Conditions of Martial Law in Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernads'koho*. Seriya: Yurydychni nauky. Vol. 35 (74). № 1. S. 36–40. <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2024.1/07> [In Ukrainian].

Makhovska, S. 2024. «...Kadyrivtsi khodyat' po budynkakh, kydayut' hranaty u pidvaly, rizhut' lyudey i gvaltuyut'»: (ne)vidoma istoriya okupatsiyi smt Borodyanka navesni 2022 r. Interv'yu zapysala ta pidhotuvala do druku S. Makhovska «...Kadyrovites Go From House To House, Throw Grenades into Basements, Cut People and Rape Them»: The (Un)Known Story of the Borodianka Urban-Type Settlement Occupation in Spring 2022 (record and publication by S. Makhovska)]. *Ukrayins'kyi istorychnyy zhurnal*. № 3. S. 43–58. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.03.043> [In Ukrainian].

Mykytenko, O. 2025. Vernakulyarnyy dyskurs vizualizatsiyi symvolichnoho obrazu fol'kloru v umovakh viyny: ukrayins'kyi keramichnyy pivnyk [Vernacular Discourse of Visualizing the Symbolic Image of Folklore in Conditions of War: Ukrainian Ceramic Cockerel]. *Rosiy's'ko-ukrayins'ka viyna v suchasnomu fol'klori: antropologichnyy vymir*. Kolektyvna monohrafiya / L. Vakhnina, ed. Kyiv: IASFE Publishing House. S. 51–76 [In Ukrainian].

Mykhed, O. 2023. *pozyvnyy dlya Yova. Khroniky vtorhnennya* [Callsign for Job. Chronicles of the Invasion]. Lviv: Old Lion Publishing House. 344 s. [In Ukrainian].

Petrenchenko, S. 2024. *Rol' rodyny u protsesi sotsial'no-psykholohichnoyi adaptatsiyi vazhkoporanenykh kombataniv* [The Role of Family in the Process of Social and Psychological Adaptation of Severely Wounded Combatants]. *Psychology Travelogs*. Issue 4. S. 99–113. <https://doi.org/10.31891/PT-2024-4-10> [In Ukrainian].

Plokhii, S. 2023. *Rosiy's'ko-ukrayins'ka viyna: povrernennya istoriyi* [The Russian-Ukrainian War: The Return of History]. Kharkiv: Family Leisure Club. 400 s. [In Ukrainian].

Podobna, Ye. 2023. *Mista zhyvykh, mista mertvykh. Istoriyi z viyny u Buchi ta Irpeni* [Cities of the Living, Cities of the Dead. Stories from the War in Bucha and Irpin]. Kharkiv: Folio. 224 s. [In Ukrainian].

Podobna, Ye. 2024. *Yiyi viyna* [Her War] / Ye. Podobna, aut., N. Titov, art. Kharkiv: Vivat. 288 s. [In Ukrainian].

Pokatis, V. 2023. *Nezlamni. Knyzhka pro sprotyv ukrayins'kykh zhinok u viyni z rosiys'kymy zaharbnikamy* [Unbreakable. A Book about the Resistance of Ukrainian Women in the War Against the Russian Invaders]. Kyiv: Yakaboo Publishing. 256 s. [In Ukrainian].

Ponomar, L. 2022. *Dva svity kul'turnoyi spadkoyemnosti* [Two Worlds of Cultural Succession]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya*. № 2 (394). S. 73–81. <https://doi.org/10.15407/nte2022.02.073> [In Ukrainian].

Ponomar, L. 2023. *Tradyciyni tsinnosti ta praktyka spivzhyttya naseleennyia Byshiv's'koyi hromady Kyivshchyny za umov voyennoyi ahresiyi rosiyi* [Traditional Values and Practice of Coexistence of the Population of Byshiv Community of Kyiv Region in the Conditions of Russian War of Aggression]. *Materialy do ukrayins'koyi etnolohiyi*. Vyp. 22. S. 93–103. <https://doi.org/10.15407/mue2023.22.093> [In Ukrainian].

Ponomar, L. 2024. *Osobystynnyy ta sotsiokul'turnyy dosvid naseleennyia Kyivshchyny u period viyny z rosiys'kym ahresorom* [Personal and Socio-Cultural Experience of the Population of Kyiv Region during the War with the Russian Aggressor]. *Zbirnyk statey uchasnykiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi «Kul'turna spadshchyna y identyfikatsiyni protsesy chasiv voyennoho lykholit'tya: teoretychni ta prykladni rakursy doslidzhen'»* (Kyiv, 11–12 typnya 2024 roku) / H. Skrypnyk, ed. Kyiv: IASFE Publishing House. S. 158–166 [In Ukrainian].

Proskochylo, P. 2023. *Skhidna brama* [East Gate]. Brovary. 160 s. [In Ukrainian].

Pukivskyi, Yu. 2023. *Formuvannya ta perspektyvy onlayn-arkhivu usnoistorychnykh i vizual'nykh dzherel «Zhyva istoriya»* [Formation and Perspectives of the Online Archives of Oral Historical and Visual Sources «Living History»]. *Arkhivy Ukrayiny*. Vyp. 2 № 335. S. 68–77. <https://doi.org/10.47315/archives2023.335.068> [In Ukrainian].

Rybalska, A. 2023. *Kovorkinh ta «punkt nezlamnosti»: onovleni funktsiyi bibliotek Kyivshchyny pid chas viyny* [Coworking and the «Point of Invincibility»: Updated Functions of Libraries in the Kyiv Region during the War]. *Suspil'ne. Kyiv*. 06.10.2023. [Online]. Available at: <https://salo.li/e8c89d6> [In Ukrainian].

Skrypnyk, H. 2024. *Etnohrafichnyy obraz suchasnoyi Ukrayiny. Korpus ekspedytsiynykh fol'klorno-etnografichnykh materialiv* [Ethnographic Image of Modern Ukraine. Corpus of Expeditionary Folklore and Ethnographic Materials]. T. 12. *Kul'tura povsyakdennya chasiv rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny* / H. Skrypnyk, ed. Kyiv: IASFE Publishing House. 848 s. [In Ukrainian].

Sliusar, L. 2023. *Ukrayins'ka sim'ya v umovakh viyny* [The Ukrainian Family in the Conditions of War]. *Demohrafiya ta sotsial'na ekonomika*. № 2. S. 3–20. <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.003> [In Ukrainian].

Smovzh, P. 2023. *Frahmenty ukrayins'koyi nezlamnosti. Rozpovidi pro heroizm i patriotyzm ukrayintsiv* [Fragments of Ukrainian Indomitability. Stories about the Heroism

and Patriotism of Ukrainians]. Ivankiv — Kyiv: TV LLC «Polissya — Telepressinform»; Capital Times Investment Advisory. 528 s. [In Ukrainian].

Stepanenko, A. 2023. Transformatsiya kul'turnykh landshaftiv ukrayins'kykh mist u tylu v umovakh povnomasshtabnoyi viyny [Transformation of the Cultural Landscapes of Ukrainian Cities in the Rear in the Context of the Full-Scale War]. *Visnyk: Ukrayins'ki kul'turolohichni studiyi*. Vol. 1. № 12. S. 38–43. [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).09](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).09) [In Ukrainian].

Taran, O. 2023a. Hromadyans'ki praktyky vshanuvannya zahybylykh — novi formy mis'koyi komemoratsiyi v umovakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny [Civic Practices to Honour the Dead — New Forms of Urban Commemoration in the Conditions of Russian-Ukrainian War]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya*. № 1. S. 36–47. <https://doi.org/10.15407/nte2023.01.036> [In Ukrainian].

Taran, O. 2023b. Kul'turno-symvolichnyy aspekt pomynal'no-pokhoval'nykh lokusiv (u realiyakh rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny) [A Cultural and Symbolic Aspect of Memorial and Burial Loci (In the Realities of the Russian-Ukrainian War)]. *Narodna tvorchist' ta etnolohiya*. № 3. S. 43–49. <https://doi.org/10.15407/nte2023.03.043> [In Ukrainian].

Taran, O. 2024. Simeyni mortal'ni praktyky v ekstremal'nykh umovakh otochenoho ta pryfrontovoho mista [Family Mortal Practices in the Extreme Conditions of a Surrounded and Frontline City]. *Ukrayins'ka sim'ya v mizhkul'turnykh ta transdystylinarnykh vymirakh suchasnosti*: zb. nauk. prats' nauk.-prakt. konf. (10–11 kvit. 2024 r.) / H. Bevz, L. Bobrova, H. Bondarenko, V. Yurchenko, eds. Kyiv. S. 72–75 [In Ukrainian].

Feshchenko, O. 2022. Zhyvi istoriyi viyny [Living Stories of War] / O. Feshchenko, author-compiler. Kyiv: Lira K. 154 s. [In Ukrainian].

Feshchenko, O. 2023a. Zhyvi istoriyi viyny [Living Stories of War]. Kn. 2 / O. Feshchenko, author-compiler. Lira K. 304 s. [In Ukrainian].

Feshchenko, O. 2023b. Pam'yat' dushi. Ivankivshchyna [Memory of the Soul. Ivankivshchyna] / O. Feshchenko, author-compiler. Lira K. 220 s. [In Ukrainian].

Shaposhnykova, I. 2024. Sotsial'na reabilitatsiya v umovakh viyny: svitovyy dosvid ta problemy Ukrainy [Social Rehabilitation in Wartime: Global Experience and Challenges in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsiy*. Seriya: ekonomika ta upravlinnya. № 12. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02> [In Ukrainian].

Shevchuk, O. 2024. Chernihiv u viyni — 2022: holosy ochevydtsiv [Chernihiv During the War — 2022: Voices of Living Witnesses] / O. Shevchuk, head; S. Makhovska, scientific editor; O. Berezovska, O. Boriak, O. Vasianovych, O. Vorobiei, K. Lytvyn, A. Pankova, editorial group. Chernihiv: Desna Polihraph. 280 s. <https://doi.org/10.52323/2024-1u> [In Ukrainian].

Sheremeta, V. 2025. «Buremna vesna... Rozstrilyani mriyi... 33 dni nezlamnosti...» [«Stormy Spring... Shot Dreams... 33 Days of Invincibility...»]. Makariv: Perlyna. 743 s. [In Ukrainian].

Shynkarenko, I. 2022. Sim'ya v umovakh viyny: psykholohichni, psykhosotsial'ni ta psykhopatolohichni problemy [The Family in Wartime: Psychological, Psychosocial and Psychopathological Problems]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Spetsial'nyy vypusk № 2. S. 554–562. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-554-562> [In Ukrainian].

Shcherbyna, P. 2022. Bytva za Irpin' [The battle for Irpin]. Kyiv: Samit-Knyha. 223 s. [In Ukrainian].

Yastochkina, I. 2023. Problemy ukrayins'kykh simey v period viyny [Problems of Ukrainian Families in the Period of War]. *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Naukove vydannya*. Vyp. 39. S. 95–98. <https://doi.org/10.32782/2663-5682/2023/39/22> [In Ukrainian].

Koval-Fuchylo, I. 2023. Two Wars for One Life: Verbalisation of Experience during the War. *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol. 17. Issue 2. P. 12–24. <https://doi.org/10.2478/jef-2023-0015> [In English].